

SZÁNTÓ PÉTER

Aktakukacból sárkány

A Velúrzakó a Thália Színházban

Sztratiev: Velúrzakó (Thália Színház). Mécs Károly, S. Tóth József, Gálvölgyi János és Végvári Tamás

Ivan Antonov nyelvész vásárol magának egy selejtes velúrzakót, amelyből hosszú szőrök lengedeznek szanaszét. E tényről a világ hirtelenben a Frimféle Hülyék Intézetére kezd hasonlítani: Antonov egy téveszben megnyíratja a kabátját, mint maszek birkát; a hatóság pedig lelőtt rókát, birkaadót, veszettség elleni védőoltást követel rajta, egyre örültebb helyzetekbe keverve őt. A Hivatal képtelen hibáját elismerni, inkább újabb, már tudatos hibákkal leplezi ezt, s igyekszik agyontaposni a hiba tanúját.

Végül persze győz az igazság, de úgy, hogy az épelméjű nyelvész elmebetegnek tette magát, hogy meggyőzhesse a többi hülyét. No meg szükség van - deus ex machinaként - a „fönről jött telefonra.

Szتانiszlav Sztratiev szertelen tehetségű író, erős karakterérzékkel, a humoros helyzeteket végletekig fokozó ellenpontozó képességgel, jó színvonalú tudással. Hogy a *Velúrzakó* mégsem lesz igazán emlékezetes vígjáték, annak elsősorban az az oka, hogy félelmetes ráérzések, emlékezetes pillanatok váltakoznak hígabb ötletekkel, melodramatikus, napilapszerű portrékkal, olcsó viccekkel.

Másrészt pedig túlságosan is tisztában van azzal, hogy - úgymond - „mi kell a nézőnek”. Tudja, hogy a jól megcsinált darabok Feydeau-tól, ifjabb Dumas-tól Bus Fekete Lászlóig hígult típusának Közép-Kelet-Európában még mindig rendíthetetlen sikere van.

Vesz tehát egy remek alaphelyzetet, amely a legnagyobb abszurd komédiák ígéretét hordozza, s eljuthatna Radickov népi szürrealizmusa magaslataira is. Utána ezt az egészet nyakon önti el-csépelt poénokkal, a helyzetkomikum vérfagyasztóan avult elemeivel (például a hónapokig liftben rekedt s közintézménnyé vált állampolgár vagy a hivatali szobába költöztetett lakásigénylő kabaréfiguráival).

A szerző hosszan mozgat szereplőket, akiknek voltaképp egyetlen feladatuk, hogy megjelenésüktől számított mintegy hetven perc múlva elmondjanak egy

csattanót (például a Rendész, aki két órán át üldöz mindenkit a tűzrendészeti okokból elkobzandó resók miatt, míg végül kiderül róla - az írott változatban, mert szerencsére az előadásban ezt megváltoztatták -, hogy mindezt a tűzrendészeti tűzijátékot azért csinálja, mert szobájában öt éve rossz a fűtés, és szüksége van a resókra).

Felvetődik a kérdés, érdemes-e a kritika messzehordó lövegeivel lödözni erre a *Velúrakóra*? A válasz egyértelmű, dühös igen, mert a vígjáték emlékezetes, jó darab is lehetne. A legszimplább bulvárszínműtől is igényelhető, hogy az alapkonfliktus valamelyest hiteles legyen (miért vesz meg valaki egy nyilvánvalóan hibás ruhadarabot, a megvesztegetett juhászok miért csinálnak okiratot a zakóból?), s hogy a szereplők ne csak humoros alakok legyenek, de a konfliktust is fejlesszék.

S ha Sztratiev nem tett volna újra és újra engedelményeket a könnyű sikernek, klasszikus vígjáték is születetett volna a Velúrakóból.

Az előadás több is, kevesebb is, mint maga a darab. Juhász Péter fordítása vérbő, élvezetes, szinte változtatás nélkül színpad- és sikerképes. Sztefan Szavov hivatali ajtókból összeálló, nézőremítő labirintusdíszlete nagyszerű. Az újra és újra átszervezett hivatali szobákba nyíló uniformizált ajtók, a befalazott, semmibe vezető függőfolyosók, önállósult bútordarabok, értelmetlen hivatali rekvizitek sokszor igazabban fejezik ki ennek az egésznek lényegét, mint maga az előadás. Prokópius Imre verklisen nyekergő, háromnegyedes kísérezőnéje ördögi keringőt idéz.

Kövárý Katalin rendezése alapján komolyan vette a darabot, nemcsak bohóckodási lehetőséget, hanem társadalombíráli erőt is látott benne, Sajnos

ide kívánczolt a „nemcsak”. A *Velúr-akó* szövegére ugyanis rákerült néhány, a Révay utcából elszabadult gyöngécske humorszörszál.

Az asztalitenisz szerelmesei jól tudják, milyen remek dolog, ha egy hosszú labdamenet után a játékos óriási lendülettel ugrik a kaucsukgolyónak, azonban mozdulatát lefékezi, és nem üt erőset, becsapva ezzel a nézőt, megzavarva ellenfelét. Aki még visszaadja ugyan a labdát, de a következő pillanatban már biztosan ül az igazi leütés.

Nos, a Thália Színház előadásán minden labdát leütnek. Néha azt is, amiben erős geller van, s így süketen puffan a hálóban. Máskor kezdő pingpongoként trappolnak, hadonásznak, kiáltoznak, miközben a nyomorult labda holtfáradtan vándorog a háló fölött.

Lefordítva: szellemesebb lett volna az előadás, ha néhány ziccert, nagy benyögést elhagynak, ha nem minden bürokrata stupid, ha a szereplők jelentős részénél a jellemet nem egy-egy humoros vagy annak szánt gesztussal helyettesíti a rendező - akinek természetesen ehhez nem mindig nyújtott kellő segítséget a szöveg.

Az átköltésnek voltak előnyei is. Sokkal több olyan aforizmat szerettünk volna találni az előadásban, mint például: „Nálunk minden balsikert öt másik balsikerral szüntetnek meg, ezeket az-után kinevezik eredménynek.” És sokkal kevesebb olyat, mint a Liftbeszorult szövegében: „Mikor beszorultam, kezdetben ordítottam, toporzékoltam ...”

Ennek különben is nagy veszedelme, hogy idővel minden játszó humoros akar lenni, noha humora nincs mindenkinek, bár mindegyik azt hiszi, hogy van. Ebből következik, hogy a főpróbához képest már a harmadik előadás

Verebes Károly, Végvári Tamás, S. Tóth József és Mécs Károly a *Velúrzakóban* (Iklády László felvételei)

is jelentős változásokon ment át - módomból volt összehasonlítható -, mert minden színész elengedhetetlennek tartotta, hogy egy-egy „félre” megjegyzéssel, privatizáló viccel megtoldja szövegét, vagy ha szöveg már nem jutott neki, legalább „mulatságos” gesztusokkal zavarja partnerét és a nézőt, aki nem mindenáron röhögni ment a színházba. A Tháliában eddig szokatlan műfajú bolgár darab, amely ráadásul számos szereplőnek adott lehetőséget újszerű, saját skatulyájából kiszabadult szerepformálásra, sokkal több tiszteletet és színészi fegyelmet érdemelt volna nem egy játzó esetében.

Szerencsére nem vonatkozik ez Végvári Tamásra, aki végtelen hittel alakította Ivan Antonovot. Az előadás első részében túlságosan is lobogva vállalta a harcot az aktakucakokból növekedett hétfejű sárkánnyal. mi hiteles lehetett volna egy karkai Apparátussal szemben, de kicsit túlzott egy olyan ellenféllel, ahol a birkaadót a Víziszárnyas Részleg

szedi mindaddig, míg össze nem vonják a Kutya Osztállyal, létrehozva így a Víziszárnyas Kutya Csökkent Tejhozammal Főosztályt.

Végvári Tamás egyik legtehetségesebb színészünk. Kortalan, gyűrött gumiarcán gyermeki, ártatlan tekintettel tűri az értelmiségi lét nyomorúságait évek óta, remekül megoldott szerepeiben. Elsősorban neki köszönhető, hogy ha dühöngeni nem is, de legalább néha hinni tudunk ebben a birkává változott (ruha) darabban.

A második részben újként fedezzük föl jókedvét, humorát, komédiázó kedvét. Amikor például a „hol jártál báránykám”-at furulyázva békésen legelteti a városi parkban a velúrzakót, a színpadilag is jól megszerkesztett jelenetben a közönség szinte egyfolytában nevet, noha nagyon kevés puffanós poén hangzik el. (Azok is mulatnak, akik boldogok voltak az „ordítottam, toporzékoltam”-tól, ez is bizonyítja, hogy a nevetetés érdekében nem szükséges bi

zonyos szint alá menni, mert a néző többet megért, mint hinnénk.)

Mérlegelendő, nem vár-e valahol már évek óta egy igazi vígjátéki szerep Végvári Tamásra?

Az előadás másik oszlopa, mozgató-ja, gazdája Gálvölgyi János. Ő alakítja a hivatalt, hatféle szerepben. A vaudeville legnagyobb hagyományai szerint ölt magára ruhákat és jellemeket. Gálvölgyi rendkívül intelligens színész, aki alighanem abból is megélné, ha csak kitalálná ezeket a tökéletesen jellemzett karaktereket az igazság szerint ez pontosan így is van, mert a dráma szövege alig ad útmutatót a jellemformáláshoz - ő még el is játssza azokat. A klimaxos, esetlen hivatalnok; a gótéivel (vagy halaival?) fecsegő rezgőfejű, szenilis kistisztviselő; a feszes, kinőtt öltönybe bújtatott, káderzsargont szajkózó kisisten, aki jó kedélyű halandzsájával már-már elhiteti, hogy érti a világot; a gyomorbeteg, öntelt, goromba főnök a maga elsőpró egyéniségével, mind-mind remeklés.

Nyilvánvalóan ő is tudja, hogy ez némi idő múlva a darab rovására megy. Mikor színre lép, érezhetően megáll a cselekmény, következik egy remek magán-szám, majd újra eszünkbe jut, hogy tulajdonképp itt a velúrzakóról lenne szó. Igen halkán mondjuk el, többet segít ez az előadásnak, mint ha közben is a felöltővel törödnénk, meg a darabbeli broszúra-bürokrata vezércikkszövegével. Mécs Károly és S. Tóth József jó lehetőséget kaptak Antonov barátainak szerepében. Sok-sok feledhető epizód-alak után sem fölfedezés, hogy jó színészek. Sajnos, nekik jutott a legtöbb a melodramából, s ezt aligha lehet hihetővé tenni; legföljebb csak hihetőbbé. Ugyanez vonatkozik Zsurzs Kati verébszerű tisztviselő-lány-alakítására is.

A többi szereplőről sajnos alig akad mondanivaló. Akadnak, akik hosszabb-rövidebb villanásokra jelennek meg, színészi eszköztárukból csak a legszükségesebbet kölcsönözve. Mások mulattatni próbálnak, de alkatuknál fogva ezt legföljebb verbális szinten képesek megtenni, szöviccek formájában. Ismét mások különösebb színészi próbatét nélkül mindössze egy vicc csattanója miatt lépnek színpadra, vagy hogy ha leesik egy kosár, legyen valaki, aki épp alatta tartózkodik.

A színházak szerint bizonyára a bíráló magánügye, min szeretne nevetni, és hogy szerinte min kéne nevetnie a né-

zónék és min nem. Bizonyos, hogy a *Velúrzakó* jelentős sikerszerűt ér meg, ez azonban nem bizonyítja az előadás tökéletességét. Ha a néző úgy jön ki, hogy „hát igen, Bulgáriában is vannak ilyen hivatalok”, vagy hogy „azért a Gálvölgyi nagyon jó volt”, akkor a színház nem teljesítette azt a nagyon fontos feladatát, hogy szórakoztatva is legyen üzenete.

S a nézőtéri nevetés se biztos, hogy a nevetések legjobbika. Richard Corliss amerikai színházzsociológus írja: „Kevés lehangolóbb élményem van, mint hogy ülök egy zsúfolt színházban, és el-vetelt komédiát nézek. A közönség jött, hogy jókedve legyen. Fizetett érte. Így azután - a fenébe is! - jókedve lesz, akkor is, ha az előadás olyan szomorú és gépies, mint egy csüggedt masszóz. A közönség mégis azt teszi, amit elvárnak tőle: megnézi az előadást, és nevet a pénzéért. Talán egyszerűen élvezzi az érzést, hogy nevetése zaját megszathatja másokkal.”

Félreértés ne essék: ezt nem a *Velúrzakó*ról írták, és nem is vonatkozik rá, legfeljebb csak egy szempontból: nem minden nevetés jóízű, kívánatos, feltétlenül előidézendő.

A *Velúrzakó* végre olyan mai kelet-európai vígjáték, amely nem évszázadokkal ezelőtti eseményeken vidul, nem is a negyedszázada leáldozott személyi kultuszának ad mérhetetlen komédiai pofonokat, hanem a máról szól, valóságos, dühítő problémákat boncolgat. Mindössze csak az a kifogásunk, hogy a fiatal, tehetséges bolgár szerző a téma merészségét nem ötvözte a drámaírói eszközök merészségével, s ezzel azt érte el, hogy az előbbi sok esetben megszüntette: dühös szatíra helyett röhög-tető kabarét látunk.

A színház hibája pedig, hogy nem finomított ezeken az eszközökön, hanem ahol lehetett, még harsányabbá, még elavultabbá tette azokat.

Sztaniszlav Sztratiev: Velúrzakó (Thália Színház)

Fordította: Juhász Péter. Rendező: Kőváry Katalin m. v. Művészeti vezető: Kazimir Károly. Zene: Kaláka együttes. Zenei vezető: Prokópius Imre. Díszlet: Szeftan Szavov m. v. Jelmez: Székely Piroska.

Szereplők: Végvári Tamás, Mécs Károly, S. Tóth József, Gálvölgyi János, Bitskey Tibor, Lengyel Erzsébet, Dimulász Miklós, Zsurzs Kati, Mikó István, Konrád Antal, Verebes Károly, Kautzky József, György László, Szirtes Ádám, Polónyi Gyöngyi, Tándor Lajos, Almási József, Juhász Tóth Frigyes.

SZEKRÉNYESY JÚLIA

Élet-tan-dráma

Margarida asszony a Várszínházban

A műsorfüzet szerint a *Margarida asszony* című darab szerzője, Roberto Athayde diákkorában nagy ellenszenvet érzett az iskola iránt. Ez a lázadó utálat kisebb-nagyobb mértékben majd' mind-egyik gyermeki lélekben megterem. Az irodalomnak régóta közkedvelt témája egy-egy oktatási-nevelési rendszer tökéletlensége, sőt kártékonyága. Ki tudja, hányszor találkoztunk már ezzel a képlettel, természetesen különböző hőfokú és színvonalú feldolgozásban. A sémát már kívülről fűjjük: adva van egyfelől a kiváló, okos, szép és ártatlan tanuló, másfelől pedig az ostoba, csúf és alantas zsarnoki ösztönöktől űzött tanár, akinek csupán egyetlen célja van az életben: megtörni, megalázni és meg-nyalázni azt a harmatos kis virágot, akit tudományosan a nevelés tárgyának nevezhetünk. S minthogy az általános meghatározás szerint a pedagógus a társadalom követeként jelenik meg életünk-ben, e leleplező dolgozatok természetükénél fogva mindig igen éles társadalombírálatra törnek. Így tesz Roberto Athayde is, amikor Margarida asszony sötét lelkivilágát teregeti ki elének, a szerző ezen a szerencsétlen tanbetyáron óhajtja elvégezni a modern ördögűzés drámai szertartását. E korcs személyiségen kívánja szemléltetni a társadalmi elnyomás, a szertartató és diktatorikus vezetés világszerte ismert jelenségeit. A téma divatos és hálás, tartalmát és formáját tekintve egyaránt. Az iskolában a cezarománia foglalkozási betegség, a zsarnokság természetrajzának tanulmányozása korunkban kikérülhetetlenül kötelező stúdium, és ami a formát illeti, a monodrámá manapság az egyik legfelkapottabb műfaj.

A papírforma szerint élveznünk és értékelnünk kellene a brazil drámaíró művét. Mi az oka mégis annak, hogy mindent érzünk, csak éppen azt nem, ami a műalkotás befogadásának alapfel-tétele, sine qua vonja: nevezetesen azt, hogy rólunk szól a mese. Szegény Margarida asszonyt egyszerűen nem tudjuk hová tenni. Főként azért, mert a mű nem találja meg az általános és az egyedi

helyes, dialektikus, azaz esztétikumot eredményező arányát. A lecke túl általánosított, leegyszerűsített. Az iskola és a diktatúra ma már nemcsak közkeletű, de közhelyszerű párhuzamát tárgyalja, mégpedig úgy, hogy ehhez az immáron szórul szóra bemagolt tételhez semmi újat nem ad hozzá. A darab kiindulása és befejezése ez az egyszerű következtetés: tanár, tehát zsarnok. A közbüleső motiváció sem sokkal eredetibb, gazdagabb. Athayde is ragaszkodik ahhoz a kényelmes és megnyugtatóan lapos magyarázathoz, mely szerint a diktátorok azért diktátorok, mert örültek. Ebben a megközelítésben a társadalmi anomáliák szoros és szinte ki-zárólagos kapcsolatban vannak a bomlott lelki emberek kóros eszméivel, személyiségtorzulásaival és főként ne-mi aberrációival. A kapcsolat létét nem tagadhatjuk, túlzott központba állítása azonban ellentmond a történelem tudományosan árnyalt tanulmányozásának. Ebben a darabban e vonás azért is válik bántóan feltűnővé, mert a mű formája monodrámá, tehát a szinte abnormálisan felduzzasztott személyiség bemutatására vállalkozik, s így már mű-faji természeténél fogva leszűkített világot ábrázol.

A már említett hiányosságokhoz továbbiak társulnak. A sematikus mondánivalót semmiképpen sem tudja átlekesíteni a dráma szociológiai tartalma. És ennek nem az az elsődleges oka, hogy távol áll tőlünk a mai dél-amerikai valóság. A mese azért nem szól rólunk, mert Dél-amerikáról sem szól mélyen, átütően. Iskolás utalásokat hallunk a szociális nyomorról, a nemi nyomorról, a kábítószer pusztító hatásáról, valamint az ottani pedagógiai rendszer antidemokratikus mivoltáról. A mű a felszínes szociológus megközelítés mintapéldánya. A darab körülbelül úgy hat, mintha például valaki drámát írna a magyar térsz-mozgalom keserveiről és eredményei-ről, mondjuk, egy alapfokú szeminárium jegyzetanyag alapján, s ezt a drámát óhajtáná exportálni a mit sem sejtő braziloknak. Az efféle megzenésített brosúrából még legközelebbi szomszédaink sem sokat értenének - mi több, itthon sem örülnének az ilyen kisegítő iskolai tanóráknak. Mi azért, mert a témáról sokkal többet tudunk, másutt azért, mert sokkal kevesebbet. A mi dráma-irodalmunk azonban nincs is abban a helyzetben, hogy ilyen művekkel tündökölhessen a világszínpadon. Keveset